

Krónika **Hell György**

(1921–2020)

2020. július 24-én elhunyt Hell György, a nyelvtudományok kandidátusa, a Budapesti Műszaki Egyetem címzetes egyetemi docense, aki oktatói munkája, tanulmányai és előadásai révén fontos szerepet játszott a magyarországi alkalmazott nyelvészetben, és ezen belül is kiemelten foglalkozott a fordítás gyakorlatával és elméletével. Az utóbbi tárgykörből éveken keresztül tartott nagyszerű szemináriumokat az ELTE Fordítástudományi Doktori Programjának hallgatói számára. Folyóiratunk állandó szerzője volt, fordítástörténeti témából 2003 és 2017 között kilenc tanulmánya jelen meg a *Fordítástudomány* című folyóiratban.

Hell György 1921-ben született a Baranya megyei Meződ községben. Általános iskolai tanulmányait szülőfalujában, Meződön, középiskolai tanulmányait Pécsen végezte, itt szerzett tanítói képesítést is. 1944 és 1949 között malenkij roboton – egy „kis munkán” – volt a Szovjetunióban. Hazakerülése után Budapesten a kényszerűségből megtanult orosz nyelvet kezdte tanítani a Műszaki Egyetem Nyelvi Lektorátusán, illetve a későbbi Nyelvi Intézetében. Eközben az Eötvös Loránd Tudományegyetemen tanári diplomát szerzett orosz, német és magyar nyelvből.

Az oktatói munka mellett elmélyülten foglalkozott a nyelvoktatás módszertanával, a kontrasztív nyelvészettel és a 60-as évek elejétől a gépi fordítás, a gépi nyelvelemzés és az emberi fordítás összehasonlító kérdéseivel. Az utóbbi témákat 1966-ban Ford-ösztöndíjjal tanulmányozhatta az Egyesült Államokban, ahol 11 hónapot töltött. 1969-től a Műegyetemen létrehozott nyelvi laboratórium vezetője

lett. Az elsők között volt, aki ezzel a hazánkban új nyelvészeti ágazattal kezdett foglalkozni abban a korban, amikor még nemigen volt az egyetemeken számítógép, nem létezett az internet sem, és az ehhez kapcsolódó források és lehetőségek. Elismert munkája révén meghívták az MTA Matematikai Intézetébe is, ahol együtt dolgozott és kutatott többek között Papp Ferencel, Kiefer Ferencel, Varga Dénessel.

1982-ben védte meg kandidátusi disszertációját *Fonéma és szótagstatisztika a magyar tőszókincsben és szövegekben* címmel. 1984-ben címzetes egyetemi docensként vonult nyugdíjba a Budapesti Műszaki Egyetemről, de nyugdíjba vonulásával sem szakított a tudományos munkával és az oktatással. A Kodolányi János Főiskolán, a Pázmány Péter Tudományegyetemen és az ELTE Bölcsészettudományi Karának Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén oktatott, folyamatosan publikált. Fontos szerepet játszott az alkalmazott nyelvészeti konferenciákon. Előadásai mindig élményszámba mentek, mert eredeti gondolatait hatalmas nyelvészeti műveltségre támaszkodva fejtette ki. Hozzászólásaira mindig oda kellett figyelni, mert a tárgyalt téma lényegi problémáira mutatott rá, kritikai megjegyzéseivel megtisztelve az előadót. A magyarországi alkalmazott nyelvészet egyik legrokonszenvebb képviselőjét veszítettük el benne. A következőkben három pályatársa emlékezik rá.

Hidasi Judit

Elment egy igazi úriember....

Mert Hell György az én szememben úriember volt a szó legnemesebb értelmében: megjelenésében mindig fess és visszafogottan elegáns, viselkedésében diszkrét és oktatói-kutatói habitusában alázatos. Feltehetően gazdag és változatos életútja is hozzájárult ehhez, hiszen bölcsnek nem születik az ember, hanem azzá lesz, mert azzá teszi az élet....

Jósorsom az orosz nyelvi konferenciák, a Papp Ferenc köré szerveződött oktatók és kutatók találkozói, majd később a Papp Ferenc Baráti Kör rendezvényei kapcsán hozott össze vele. Hell Györgytól távol állt a hivalkodó magamutogatás, a kitűnni vágyás – inkább jellemezte a megfontolt, átgondolt állásfoglalás. Pedig lett volna mire büszkének lennie – akár többévtizedes orosz és német nyelvi oktatói tevékenységét vesszük, akár tudományos írásainak alaposágát, megbízhatóságát. Nyitott ember volt, érdeklődéssel hallgatta meg fiatalabb kollegák megfigyeléseit és megjegyzéseit, pedig nemegyszer érezhető volt szellemi fölénye, aminek a fitogtatásától gondosan távol tartotta magát. A tudományos és kutatói pályán oly sokszor jellemző versengés és előnyharc helyett szívesen és alkotó módon vállalt részt tudományos műhelyek és projektek tevékenységében. Jó kollega volt, aki sokakat indított el, és önzetlenül támogattott tudományos munkájában. Ugyanakkor a maga tapintatos és olykor finom humorba csomagolt módján kritikát is tudott megfogalmazni, ami csak növelte tudományos hitelességét.

Emlékezetesek maradtak számomra a Budapest-Debrecen közötti oda-vissza vonatutak, amikor is csapatostul vonultunk le a Papp Ferenc szervezte legendás Orosz-nyelvi konferenciákra, és ahol végig folyt az eszmecsere tudományról, az élet dolgairól, és általában a világról. Ezek egyikén tette föl neki egy fiatalabb kollega a kérdést: „Gyuri, hogy lehet az, hogy a malenkij-robot tapasztalat nem hogy eltávolított az orosz nyelvtől, hanem annak egyik prófétájává tett?” És akkor bölcsen csak annyit szolt: „Az orosz nyelv szépsége és gazdagsága segített a túléléshez, az orosz mentalitás megértéséhez. Ezt az ismeretet vétek lenne nem továbbadni”. Gyuri ezért sokat tett.

Köszönet érte valamennyiünk nevében.

Hidasi Judit

Bassola Péter

Elhunyt Hell György, a tudós és tanár¹

2020. július 24-én gazdag életművet hátrahagyva életének 99. évében elhunyt Hell György.

Abban a szerencsében volt részem, hogy még az 1960-as évek végén megismerhettem. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Nyelvi Szakosztályának rendezvényein rendszeresen találkoztam Vele. Találkozásaink tovább gyarapodtak azáltal is, hogy 1975-ben feleségem a BME Nyelvi Intézetében kapott állást, ahol Hell György 1969-től egészen nyugdíjba vonulásáig (1984) dolgozott.

A jó nyelvészeti alapképzésre építve (orosz, német és magyar szakos diploma) műszaki és számítógépes ismereteivel új szakterületeket fejlesztett tovább; többek között a BME Nyelvi Intézetében az újonnan berendezett nyelvi laboratóriumot vezette, az intézet *Folia Practico-Linguistica* című folyóiratát hosszú évekig szerkesztette, amely az intézet oktatóinak is lehetőséget nyújtott alkalmazott nyelvészeti cikkeik megjelentetésére.

Nyitott és befogadó volt az új tudományterületekkel szemben. Nagyon korán, talán már a 70-es években fordult érdeklődése a számítógépes nyelvészet felé. Kandidátusi disszertációjában a nyelvi statisztikával foglalkozott. Jelen lehettem a kandidátusi disszertációjának munkahelyi védésén, amelyen élénk és építő vita folyt a szerző és az opponensek között.

Kapcsolatunk újabb lendületet kapott, amikor Hell György mint nyugdíjas kezdett dolgozni a germanisztikai felsőoktatásban. Német nyelvészetet tanított előbb 1992-től a székesfehérvári Kodolányi János Főiskolán, majd 1995-től a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, amikor néhány évig én is ott voltam vendégtanár. Így Piliscsabán rendszeresen találkoztunk, beszélgettünk. A szakmai beszélgetések során sok újat tanultam Tőle. Mindkét intézményben bővítette a germa-

¹ Köszönetemet fejezem ki Hell Évának azért, hogy szakmai életrajzát rendelkezésemre bocsájtotta és további információkkal látott el.

nisztikai szakkönyvek körét; tankönyvet írt, szöveggyűjteményt adott ki, előbb fonetika és fonológia témában, majd széles szakmai területet felölelve *Bevezetés a germanisztikai nyelvészetbe* címmel.

A 70-es évek végétől kezdtem foglalkozni a főnévi szerkezetek kérdésével – német–magyar összehasonlításban. Ez a nyelvészeti terület nem tartozott a kutatási témái közé, mégis szívesen meghallgatott, megjegyzéseivel és hozzászólásaival továbbgondolkodásra sarkallt.

Hell György rendszeres részvevője volt a doktori és akadémiai disszertációk védésének. Nagy megtiszteltetésnek éreztem, hogy jóval túl a 80. életévén 2008-ban eljött az én akadémiai disszertációm nyilvános vitájára, és jelenlétével, biztató kisugárzásával erőt adott a vitában.

Óráin nem vettem részt, de tudom, hogy a diákjait is szuggesztíven és nyugodt kedvességgel tanította. Szenvedélyes tudásszomja és tudományos kutatásai fiatalabb kollégáit és diákjait egyaránt motiválták.

Az elmúlt években vagy a lakásához közeli kávézóban vagy a lakásán találkoztunk, szakmai témákról és régi történetekről beszélgettünk. Egyik alkalommal – talán éppen a pályakezdekről volt szó – megkérdeztem Tőle, „Gyurka Bátyám, a Te pályád hogyan indult?” „Hát az nem volt szokásos indulás. Öt évet a Szovjetunióban, konkrétan Ukrajnában voltam ’malenkij robot’-on és ott szénbányában dolgoztam.” Máskor is szóba került ez a téma; egyszer elmondta, hogy az első 2–3 évben semmi információt nem kaptak arról, hogy mikor engedik őket haza. Később nagyobb mozgásterük lett a bányán kívül is. Ebben az időben újságból és a helyi lakossággal kialakult kapcsolatok segítségével elkezdett oroszul tanulni. Az újság kettős segítséget nyújtott, egyrészt a nyelvet tanulta, másrészt leste-figyelte, mit lehet megtudni a politikáról és főleg a saját és sorstársai helyzetéről. Valahol rábukkant egy sajtócikkre, amely arról tájékoztatott, hogy a ’malenkij robot’-on lévő személyek öt év után hazamehetnek. De erről további információt még a következő években sem tudott szerezni.

Egy másik alkalommal elmesélte, hogy egy hasonló korú fiatalemberrel beszélgetett, aki a beszélgetés végén megkérdezte Tőle: „Te ismerted a szüleidet?” „Igen” – volt a válasz. De nem értette a kérdés háttérét. Más fiatal emberek is feltették ezt a kérdést. Csak később tudta meg, hogy ezek a fiatalok az 1932–33-as évek hínségének – a holodomornak – a túlélői voltak.

Hell György sokaknak segített jó szóval, biztatással, szakmai konzultációkkal. Minden Vele folytatott beszélgetés élmény volt a beszélgető partner számára, pozitív személyisége megerősítést és lendületet adott. Ő maga sohasem panaszkodott, a hányattatásait magába rejtette. Ezzel a habitusával példát mutatott az ifjabb nemzedékeknek.

Órizzük mosolygós arcát és derűs, kiegyensúlyozott egyénisége emlékét.

Isten Veled, Gyurka Bátyám!

Bassola Péter

Klaudy Kinga

Szakmai és személyes emlékeim Hell Györgyről

Sosem voltunk kollégák, nem voltunk tanár-diák viszonyban sem. Mégis Papp Ferenc és Szépe György mellett Hell György is egyike volt azoknak a nyelvészeknek, akikkel évtizedeken át tartó folyamatos szakmai együttműködés és életre szóló barátság kötött össze.

Megismerkedésünk nem mindjárt együttműködéssel indult, hiszen én a 70-es évek elején, bár gyakran hallgattam konferencia-előadásait, nem is mertem megszólítani a nálam jóval idősebb, tekintélyes kollégát, akinek már 1964-ben tanulmánya jelent meg a matematikai nyelvészet és gépi fordítás kérdéseivel foglalkozó *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* második kötetében *Az orosz–magyar gépi fordítás elméleti és gyakorlati kérdései* címmel. Hell György a Budapesti Műszaki Egyetem Nyelvi Intézetének elismert oktatója volt, szerkesztette a *Folia Practico-Linguistica* című periodikát, sok publikációja jelent meg, és már könyvet is írt Sipőczy Győzővel együtt *Orosz szakszövegek fordítása* címmel (1961). Akkoriban a könyvkiadás még egészen másképp zajlott, mindenki, akinek könyve jelent meg, elérhetetlen magasságokban lebegett egy kezdő nyelvtanár szemében. Én 1973-ban kezdtem fordítástechnikát tanítani az ELTE akkor alakuló Fordító- és Tolmacsképző Csoportjában, és természetesen azonnal összegyűjtöttem a 70-es években rendelkezésre álló szakirodalmat. Nem volt nehéz, mert nem volt sok: Klár, Nagy és Gál, Tarnóczy, Márkus és a Hell és Sipőczy. Én is ilyen tankönyvet szerettem volna írni. Segítséget, tanácsot kérni azonban egyszerűen nem mertem, mert kicsit féltem tőle. Főleg miután félkész orosz–magyar fordítástechnikai tankönyvem az FTCS 1975-ös konferenciáján bemutathattam és a közönség soraiban Hell György is ott volt. Mellette ülő kollégáim később figyelmeztettek, hogy nagyon sok megjegyzést és kérdőjelet írt bele az anyagomba. Hozzászólása barátságos és támogató volt.

Végül a Papp Ferenc által rendezett ruszisztikai konferenciák egyikén, előadása után a szünetben vettem a bátorságot, hogy megszólítsam. Ezt ez előadását nem jelentette meg írásban, legalábbis én nem találkoztam vele. Arról beszélt, hogy a műszaki műhelyszargonban a kijelentő mód sokszor jelent felszólítást, utasítást, parancsot. Nekem erről a tornatanárok nyelvhasználata jutott eszembe, és megkérdeztem tőle, jól gondolom-e a párhuzamot. Erről aztán elkezdtünk beszélgetni. Elmondtam, hogy mennyire élveztem az előadást, ami igaz is volt. Valóban nagyon érdekes előadásokat tartott. Mindig valamilyen látszólag egyszerű nyelvészeti kérdésből indult ki, és a hallgatóságot lépésről-lépésre végigvezette saját gondolkodási folyamatán. Azt mondtam neki, hogy rájöttem az előadásmódjának a titkára. Kiderült, hogy ez az előadásmód nála nem valami sajátos módszer, ő tényleg rácsodálkozik a nyelvi jelenségekre, és megpróbálja megfejteni őket. Meglepett, mennyire egyenrangúként beszélget velem, nem érezteti, mekkora különbség van szakmai háttértudásunk mögött.

A 70-es években sok alkalmazott nyelvészeti konferenciát rendeztek nyelvtanárok részére. Az egyetemek idegennyelvi lektorátusai mellett a TIT (Tudományos

Ismeretterjesztő Társulat) budapesti és országos szervezete is állandóan tartott továbbképzéseket, így gyakran találkoztunk. Szinte minden ilyen konferencián jelen volt, először azt hittem hivatalból, de később kiderült, hogy őt őszintén érdekelte, hogy a nyelvtudomány eredményeiből mit lehet a nyelvoktatásban hasznosítani. Akkoriban ez sokakat érdekelt, de kevesen támaszkodhattak olyan nyelvészeti olvasottságra mint amivel ő rendelkezett.

Az egyik ilyen továbbképzésen a Kossuth Klubban mellette ültem és beszélgetés közben elmondta, most született a 19-ik unokája, ettől teljesen megdöbbenem. Így aztán a szakmai kérdésekről a családunkra terelődött a szó, kiderült hogy mindketten balatoni családi nyaralónkban töltjük a nyarat, annyira közel egymáshoz, hogy egyik nyáron el is hozta látogatóba két unokáját Akarattyáról a mi Siófok melletti nyaralónkba, ahol jól játszottak az én hasonló korú fiaimmal.

Hell György mindig szívesen segített másoknak. Amikor a kandidátusi disszertációmát írtam a 70-es évek végén, nekem is végzett gyakorisági számításokat a BME számítóközpontjában. Én 1981-ben megvédtem a disszertációmát, ő viszont kevésbé törődött a tudományos fokozat megszerzésével. Csak Papp Ferenc hathatós rábeszélésének köszönhetően szánta rá magát egy kandidátusi disszertáció összeállítására, bár bőségesen lett volna hozzá anyaga bármely szakterületéről, hiszen régen foglalkozott a gépi fordítás kérdéseivel, nyelvstatisztikával, kontrasztív nyelvészettel, de a tudományos fokozat megszerzését nem tartotta annyira fontosnak. Végül 1984-ben védte meg „*Fonéma és szótagstatisztika a magyar tőszókincsben és szövegekben*” című értekezését. Így jött létre az a furcsa helyzet, én, aki sokat tanultam tőle, ott találtam magam a bírálóbizottságban.

Szakmai beszélgetéseink tárgya természetesen főképp a fordítás és a fordítástudomány volt, amelynek művelőit a 80-as években próbáltam összehozni az MTA Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottságának Fordítástudományi Szekciójában. A szekcióüléseken kiderült, hogy Hell György a német és angol nyelvű fordítástudományi szakirodalmat jól ismeri, és így aztán első egész napos konferenciánk témája a német nyelvterületen folyó fordításelméleti kutatások áttekintése lett, amelyen Hell György tartotta a nyitóelőadást *Fordításelmélet és szövegnyelvészet az NDK-ban* címmel. Az előadás szövege meg is jelent a *Fordításelméleti Füzetek* 1. évfolyamában (Hell 1983). Az előadást nem szűkítette le a lipcei iskolára, kitért a fordítástudomány megnevezési kérdéseire, és részletesen ismertette a fordításkutatás szövegnyelvészeti vonatkozásait (Hell 1983: 3–26).

A 80-as évek végén közös fordítástudományi könyv írására készültünk a Tankönyvkiadó megbízásából. Hell György időre elkészült a fordítástörténeti részszel, én azonban késlekedtem, mert menet közben jöttem rá, hogy az elméleti rész mellé egy gyakorlati részre is szükség lenne, és annak írása elhúzódott. Mire elkészültem, a Tankönyvkiadóban nehézségek támadtak, és elálltak a könyv megjelentetésétől. Nekem sikerült egy másik kiadónál megjelentetnem a saját részemet, de Hell György fordítástörténeti része kéziratban maradt. Nagylelkűségére és önzetlenségére jellemző, hogy egyáltalán nem haragudott meg rám, mert – ahogy mondta – úgymint folyamatosan javítgatta a fordítástörténeti rész anyagát. Amikor

1999-ben megindult a *Fordítástudomány* című folyóirat, elkezdjük részletekben megjelentetni a fordítástörténeti részt. Azt is elvállalta, hogy a 2003-ban induló Fordítástudományi Doktori Programban fordítástörténeti szemináriumot fog tartani a program hallgatóinak. Mindkét terv megvalósult. Az alábbi fordítástörténeti címekhez hozzátehető még a Papp Ferenc Baráti Körben 2008 decemberében tartott előadása: *A fordítás a római oktatási rendszerben*, amelynek szövege a *Modern Nyelvoktatásban* jelent meg 2009-ben. Ezek a fordítástörténeti előadásai is nagyszerűek voltak, úgy beszélt a római kor, majd később a reneszánsz fordítóiról és fordítási elveikről, mintha közeli ismerősei lennének. Neki is és a hallgatóknak is. Íme, a fordítástörténeti előadások publikált változatai:

Hell Gy. 2003. Cicero fordítási elvei. *Fordítástudomány* 5. évf. 2. szám. 37–58.

Hell Gy. 2007. Néhány szó a fordítás történetéhez. *Fordítástudomány* 9. évf. 1. szám. 5–13.

Hell Gy. 2007. A tolmácsolás és a fordítás történetének kezdetei. *Fordítástudomány* 9. évf. 2. szám. 85–89.

Hell Gy. 2009. Írásbeliség és fordítás; a Biblia első fordítása. *Fordítástudomány* 11. évf. 1. szám. 101–109.

Hell Gy. 2009. A fordítás helye a római oktatásban. *Modern Nyelvoktatás* XV. évf. 1–2. szám. 3–12.

Hell Gy. 2010. Fordítói készségek a reneszánszban. *Fordítástudomány* 12. évf. 1. szám. 31–38.

Hell Gy. 2011. Fordításfajták Cicerótól Leonardo Bruniig. *Fordítástudomány* 13. évf. 2. szám. 88–95.

Hell Gy. 2013. A francia reneszánsz fordítási elvei – mai szemmel. *Fordítástudomány* 15. évf. 2. szám. 83–99.

Hell Gy. 2017. Fordítástörténet és fordítástan. *Fordítástudomány* 19. évf. 2. szám. 83–96.

Ezek a tanulmányok már a nyugdíjas éveim alatt születtek, mivel 1984-ben nyugdíjba ment a Budapesti Műszaki Egyetem Nyelvi Intézetéből, de nem hagyta abba sem a tanítást (KJF, PPKE), sem a tudományos munkát, sem a szakmai közéletben való részvételt. Továbbra is részt vett a MANYE kongresszusokon, a Papp Ferenc Baráti Kör összejevetelein, az ELTE fordítástudományi konferenciáin, a Magyar Nyelvtudományi Társaság felolvasó ülésein. Előadóként és hozzászólóként is. Hozzászólásai mindig lényegbevágóak voltak, de sohasem sértettek meg senkit. Egy ilyen nagyon tapintatos hozzászólására emlékszem. Mikor az Osiris Kiadó 1998-ban kiadta az *Új Magyar Nyelvtant*, hozzászólta a könyvbemutatón kialakult eléggé feszült hangulatú vitához. Ez a hozzászólás, illetve a hozzászólás alapján készült tanulmány meg is jelent a Magyar Nyelvőrben *A hagyományos és az új magyar nyelvtan* címmel. Szerencsére interneten is hozzáférhető, ma is érdemes elolvasni.

Sokoldalúságára jellemző, hogy nyugdíjas éveiben szépirodalmi és történettudományi művek fordítását és lektorálását is végezte az Európa Kiadónak és a

Corvina Kiadónak. Önzetlen segítőkészségét mutatja, hogy mikor 2003-ban megjelent *Languages in Translation* című könyvem, elvállalta a német példaanyag lektorálását. Fiatalokat megszegényítő aktivitását jellemzi az az anekdotikus történet, hogy 80 éves születésnapján a Magyar Nyelvtudományi Társaság 70 évesként köszöntötte fel.

Egy ilyen gazdag életpálya minden mozzanatát feleleveníteni sajnos nem lehet. Mindez, amit leírtam szükségképpen töredékes, de talán segít abban, hogy tovább emlékezzünk egy kivételesen nagy tudású emberre, aki műveivel és egész tudományos pályafutásával sokat tett azért, hogy az alkalmazott nyelvészet méltóbb helyet foglaljon el a tudományok rendszerében. Egyike volt azon keveseknek, akik személyiségükkel és folyamatos jelenlétükkel tudnak hitelesíteni egy tudományterületet.

Kedves Gyurka, hosszú barátságunk végén, Isten veled.

Klaudy Kinga

Hell György tudományos publikációi

(összeállította: Varga-Jani Anna)

Szerkesztett és önálló kötetek:

- Hell Gy., Sipőczy Gy. 1961. *Orosz szakszövegek fordítása*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Hell Gy. (szerk.) 1963. *Gépi fordítás: Algoritmuskok orosz nyelvű szövegek elemzésére*. Budapest: BME Nyelvi Intézet.
- Hell Gy. 1964. *Az orosz–magyar gépi fordítás elméleti és gyakorlati kérdései*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Hell Gy. 1971. 1973. 1975. *Német jegyzet műszakiak részére*. Budapest: BME Nyelvi Intézet.
- Hell Gy. (szerk.) 1971–1997. *Folia Practico-Linguistica*. A Budapesti Műszaki Egyetem Nyelvi Intézetének időszakos kiadványának szerkesztése.
- Hell Gy. 1972. *Részletes német nyelvtan haladóknak*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Hell Gy. 1973. *Részletes német nyelvtan haladók részére*. Budapest: BME Továbbképző Intézet.
- Hell Gy. (szerk.) 1980. *Alkalmazott nyelvtan és nyelvoktatás. 30 éves a nyelvoktatás a Budapesti Műszaki Egyetemen*. Budapest: BME Nyelvi Intézet.
- Hell Gy. 1983. *A magyar tőszókincs fonémastatisztikája, szótagtípus-statisztikája és más-salhangzókapcsolódásai – Kandidátusi értekezés*. Kézirat.
- Hell Gy. 1994. *Phonetik und Phonologie der deutschen Standardlautung*. Germanistica Abensis. Schriften und Hilfsbücher zur deutschen Sprache und Literatur 1. Székesfehérvár: János Kodolányi Hochschule.
- Hell Gy. 1996. *Übungen zur deutschen Standardaussprache*. Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem.
- Hell Gy. 1997. (szerk.) *Kurze deutsche Schulgrammatik: im Vergleich mit anderen Grammatiken*. Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem.
- Hell Gy. 1998. *Die neue deutsche Rechtschreibung: Übungen und Texte*. Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem.

Tanulmányok:

- Hell Gy. 1962. O nekotarih harakternih csertah algoritma masinnovo perevoda s russkogo jazyka na vengerskij. *Publikationes Instituti Philologiae Slavicae Universitatis Debreceniensis* 2. kötet. 151–164.
- Hell Gy. 1964. A gépi fordítás jelenlegi helyzete. *Tudományszervezési Tájékoztató* 4. évf. 4. szám. 131–154.
- Hell Gy. 1964. Az orosz–magyar gépi fordítás elméleti és gyakorlati kérdései In: Kalmár L., Telegdi Zs. (szerk.) *Általános nyelvészeti tanulmányok* II. Budapest: Akadémiai Kiadó. 177–196.
- Hell Gy. 1964. The two Levels of Syntactic Analysis in the Mechanical Analysis of Russian Text. *Computational Linguistics* II, Budapest: Számítástechnikai Központ. 12–32.
- Hell Gy. 1965. Formális nyelvelemzés és nyelvoktatás. *Modern Nyelvoktatás* 1. évf. 3. szám. 22–34.
- Hell Gy. 1965. Struktúrák és nyelvoktatás. *Idegen Nyelvi Tanulmányok* VIII. évf. 79–83.
- Hell Gy. 1965. Különbféle grammatikák a gépi fordításban In: Telegdi Zs. (szerk.) *Általános nyelvészeti tanulmányok* III. Budapest: Akadémiai Kiadó. 71–84.
- Hell Gy. 1966. Formális nyelvelemzés és nyelvoktatás. *Modern Nyelvoktatás* 3. évf. 1. szám. 22–34.
- Hell Gy. 1966. Szemantika a gépi fordításban In: Telegdi Zs. (szerk.) *Általános nyelvészeti tanulmányok* IV. Budapest: Akadémiai Kiadó. 77–99.
- Hell Gy. 1966. A strukturális grammatika néhány kérdése. *Magyar Nyelvőr* 90. évf. 3. szám. 287–296.
- Hell Gy. 1966. Az egyetemi nyelvoktatás és a nyelvtani anyag módszeresebb elrendezése algoritmusok alapján. *Pedagógiai Közlöny* 16. évf. 1. szám. 81–93.
- Hell Gy. 1966. Gondolatmenetek „mélységének” számítása kibernetikai módszerekkel. *Pedagógiai Szemle* 16. évf. 5. szám. 409–416.
- Hell Gy. 1966. A gépi fordítás időszerű kérdései. *Nyelvtudományi Közlemények* 68. évf. 1. szám. 453–461.
- Hell Gy. 1966. Az egyetemi nyelvoktatás néhány kérdése. *Felsőoktatási Szemle* 15. évf. 1. szám. 30–33.
- Hell Gy. 1967. A szintaktikai elemzés két szintje az orosz nyelvű szövegek gépi analízisében In: Szépe Gy. (szerk.) *Nyelvfeldolgozás és dokumentáció (Tanulmányok). A Tudományos Tájékoztató Elmélete és Gyakorlata* 11. Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ. 20–40.
- Hell Gy. 1968. Programozott anyagok a nyelvoktatásban. *Audiovizuális Technikai és Módszertani Közlemények* 2. 65–71.
- Hell Gy. 1968. A gépi fordítás perspektívája. *Tudományszervezési Tájékoztató* IV. 211–230.
- Hell Gy. 1971. Struktúrák és nyelvoktatás In: Balogh I. (szerk.) *Az orosz nyelv és irodalom oktatásának módszertana*. Budapest: Tankönyvkiadó. 254–261.
- Hell Gy. 1972. Fordítás és grammatika. *Folia Practico-Linguistica* 2. szám. 5–19.
- Hell Gy. 1972. Az audio-vizuális módszer lehetőségeinek alkalmazása a szakszövegoktatásban. *Korszerű Szakszövegoktatás* 87–102.
- Hell Gy. 1972. Zur Frage der Adjektivdeklinaton. *Deutsch als Fremdsprache* Vol. 6. 364–367.

- Hell Gy. 1972. A *Nyelvőr* hírei. Kontrasztív nyelvészeti konferencia Pécsen. *Magyar Nyelvőr* 96. évf. 2. szám. 255–256.
- Hell Gy. 1973. Generation of Nominal Constructions in Hungarian. *Computational Linguistics and Computer Language* IX. Budapest: Computer and Automation Institute of the Hungarian Academy of Sciences. 73–87.
- Hell Gy. 1975. Mechanical Analysis of Hungarian Word Forms. *Computational Linguistics and Computer Language* XI. Budapest: Computer and Automation Institute of the Hungarian Academy of Sciences. 25–135.
- Hell Gy. 1976. Automatic Hyphenation in Hungarian. In: Papp F., Szépe Gy. (eds) *Papers in Computational Linguistics*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 375–379.
- Hell Gy. 1977. Szövegértés és szintetikus olvasás. *Folia Practico-Linguistica* 7. évf. 43–56.
- Hell Gy. 1978. Magyar nyelvtan és idegennyelv-oktatás. *Folia Practico-Linguistica* 8. évf. 17–30.
- Hell Gy. 1978. Metodi intenzivnovo obucsenija csteniju tehnicsezkih teksztov. *Intenzifikacija Obucsenija Russzkomu Jazüku v Vuzah VNR*. MAPRJAL. 16–17.
- Hell Gy. 1979. Orosz nyelvtani tananyagunk és az orosz nyelvű szakszövegek grammatikai jellegzetességei. *Folia Practico-Linguistica* 9. évf. 2. szám. 41–62.
- Hell Gy. 1979. Az audio-vizuális eszközök szerepe a szituáció megteremtésében. *Modern Nyelvoktatás* 17. évf. 1. szám. 149–156.
- Hell Gy. 1979. Szövegértés és fordítás In: Ferenczy Gy. (szerk.) *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest: Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont. 55–66.
- Hell Gy. 1980. Magyar nyelvtan és idegennyelv-oktatás. *Szaknyelvoktatás – szaknyelvoktatás*. Budapest: Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont. 111–120.
- Hell Gy. 1980. A gépi szövegelemzés grammatikai kategóriái In: *A magyar nyelv grammatikája. A Magyar Nyelvészek 3. Nemzetközi Konferenciájának előadásai*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 379–387.
- Hell Gy. 1980. Helyesírásunk elveiről egy gépi szólista kapcsán. *Magyar Nyelv* 76. évf. 1. szám. 55–64.
- Hell Gy. 1980. A nyelvoktatás elvi kérdései. *Alkalmazott nyelvtan és nyelvoktatás. 30 éves a nyelvoktatás a Budapesti Műszaki Egyetemen*. BME Nyelvi Intézet. 93–98.
- Hell Gy. 1980. Critica: Ferenc Papp and György Szépe (eds) *Papers in Computational Linguistics. Acta Linguistica. Academiae Scientiarum Hungaricae* 30. évf. 1–2 szám. 177–185.
- Hell Gy. 1980. Object and subject THAT clauses in English and corresponding HOGY clauses in Hungarian In: Dezső L., Nemser, W. (eds) *Studies in English and Hungarian contrastive linguistics*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 145–175.
- Hell Gy. 1980. Helyesírásunk elveiről egy gépi szólista kapcsán. *Magyar Nyelv* 76. évf. 1. szám. 55–64.
- Hell Gy. 1982. Grammatikák és változó nyelvoktatási célkitűzések. *Folia Practico-Linguistica* 12. évf. 1. szám. 21–35.
- Hell Gy. 1982. Die Komparation im Deutschen. *Germanistisches Jahrbuch DDR-UVR*. Budapest: Deutschlektorat beim Kulturzentrum DDR. 180–191.
- Hell Gy. 1982. Referenda az analízisben és szintézisben In: Kovács F. (szerk.) *Nyelvpedagógiai írások* 3. évf. 180–191.
- Hell Gy. 1982. Textlinguistics and syntactical analysis. Proceedings of the 10th meeting on automatic text processing In: Hajicova, E. (ed.) *Explicite Beschreibung der Sprache und automatische Textbearbeitung* VIII. Praha: Universita Karlova. 44–51.

- Hell Gy. 1983. Compound sentences in English and Hungarian In: Dezső L., Nemser, W. (eds) *Studies in English and Hungarian contrastive linguistics*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 351–371.
- Hell Gy. 1983. A szaknyelvi kommunikáció jellegzetességei nyelvünkben. *Folia Practico-Linguistica*. 13. évf. 147–161.
- Hell Gy. 1983. Fordításelmélet és szövegnyelvészet az NDK-ban. *Fordításelméleti Füzetek* 1. évf. 3–26.
- Hell Gy. 1985. A szaknyelvek helye a nyelv egészében és vizsgálatuk néhány kérdése. *Magyar Nyelvőr* 109. évf. 1. szám. 91–103.
- Hell Gy. 1987. Formális nyelvek, szaknyelv, köznyelv. *Magyar Nyelvőr* 111. évf. 4. szám. 385–396.
- Hell Gy. 1988. A szó szerinti fordítás a kultúrák párbeszédében. *Nyelvpedagógiai Írások* 10. szám. 86–93.
- Hell Gy. 1991. Alanyfajták a magyarban, határozatlan és általános alany. In: Hunyady L. et al (szerk.) *Könyv Papp Ferencnek: tanulmánygyűjtemény Papp Ferenc 60. születésnapjára*. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem. 27–35.
- Hell Gy. 1991. Korai szakszövegeink. *Magyar Nyelv* 87. évf. 4. szám. 404–414.
- Hell Gy. 1993. A szaknyelv helye az anyanyelvoktatásunk egészében. *Magyar Nyelvőr* 117. évf. 4. szám. 551–554.
- Hell Gy. 1997. Sprüche aus einem zweisprachigen Dorf in Ungarn In: Kárpáti, P., Tarnói L. (Hrsg.): *Berliner Beiträge zur Hungarologie*. Budapest: Lehrstuhl für deutschsprachlichen Literaturen im Germanistischen Institut der Philosophischen Fakultät der Eötvös Lorand Universität. 156–165.
- Hell Gy. 1999. A hagyományos és az „új magyar nyelvtan”. *Magyar Nyelvőr* 123. évf. 2. szám. 222–237.
- Hell Gy. 2000. Grammatikák és alkalmazott nyelvtan. *Modern Filológiai Közlemények* 2. évf. 1. szám. 65–85.
- Hell Gy. 2001. Grammatikák és logikák, 1. Rész. *Modern Filológiai Közlemények* 3. évf. 2. szám. 7–19.
- Hell Gy. 2002. Grammatikák és logikák, 2. Rész. *Modern Filológiai Közlemények* 4. évf. 1. szám. 5–15.
- Hell Gy. 2003. Cicero fordítási elvei. *Fordítástudomány* 5. évf. 2. szám. 37–58.
- Hell Gy. 2004. A fordításról – Ciceró nyomán. *Modern Filológiai Közlemények* 6. évf. 2. szám. 28–36.
- Hell Gy. 2007. Néhány szó a fordítás történetéhez. *Fordítástudomány* 9. évf. 1. szám. 5–13.
- Hell Gy. 2007. A tolmácsolás és a fordítás történetének kezdetei. *Fordítástudomány* 9. évf. 2. szám. 85–89.
- Hell Gy. 2009. A fordítás helye a római oktatásban (és Ciceró fordításai). *Modern Nyelvtan* 15. évf. 1–2. szám. 3–12.
- Hell Gy. 2009. Írásbeliség és fordítás; a Biblia első fordítása. *Fordítástudomány* 11. évf. 1. szám. 101–109.
- Hell Gy. 2010. Fordítói készségek a reneszánszban. *Fordítástudomány* 12. évf. 1. szám. 31–38.
- Hell Gy. 2010. A hatodik mondatrész. *Nyelvtudományi Közlemények* 107. évf. 11. szám. 229–234.
- Hell Gy. 2011. Fordításfajták Cicerótól Leonardo Bruniig. *Fordítástudomány* 13. évf. 2. szám. 88–95.

- Hell Gy. 2012. Személyes emlékezés Szépe Györgyre. *Fordítástudomány* 14. évf. 2. szám. 126.
- Hell Gy. 2012. Szépe György a magyar nominális mondatról. *Fordítástudomány* 14. évf. 2. szám. 127–130.
- Hell Gy. 2013. A francia reneszánsz fordítási elvei – mai szemmel. *Fordítástudomány* 15. évf. 2. szám. 83–99.
- Hell Gy. 2017. Fordítástörténet és fordítástan. *Fordítástudomány* 19. évf. 2. szám. 83–97.